

Gerard Walschap: Zuster Virgilia

Literatuur als spiegel: een 'oude' Vlaamse rooms-katholieke schrijver over geloof

In een vorig artikel over Walschaps *Zuster Virgilia* zijn drie hoofdlijnen aangewezen aan de hand van drie personen: Alberta, de zuster Vergilia, die heilige wil worden, Robert, haar broer, die de kerk vaarwel zegt en Herman, de andere broer, die kiest voor de strenge orde van de jezuiëten. Enkele keren hebben we onszelf een spiegel voorgehouden. In dit artikel spiegelen we ons aan andere zaken. In hoeverre herkennen we ons als gereformeerden in wat zich bij katholieken volgens *Zuster Virgilia* afspeelt?

Moederlijk verlangen!

Het is bekend dat moeders (en vaders) soms het verlangen hebben dat hun kinderen niet alleen tot God bekeerd worden, maar dat ze ook zullen gaan dienen in Zijn kerk. Het komt voor dat er niet alleen een bepaalde begeerte is, maar dat er zelfs een sterke verwachting of levend geloof is dat de kinderen als predikant werkzaam zullen zijn. Maar komt dat alleen bij protestanten voor? Het antwoord is nee. Ik beseft dat we over een roman spreken, maar ook in zuster Virgilia komt iets soortgelijks voor. Moeder Olivine laat aan haar dochter Alberta, de latere Virgilia, weten:

Als mij iets overkomt zul je goed voor alles zorgen, vooral voor je twee broers. Die gelijken het meest op mij en zullen je het meest nodig hebben. Ze moeten natuurlijk hun eigen roeping volgen, maar ik hoop toch dat ze allebei missionaris worden.

Haar hoop gaat maar gedeeltelijk in vervulling. Herman wordt inderdaad jezuïet, maar Robert neemt afscheid van de kerk. Dochter Alberta, aan wie ze haar hoop vertelt, maakt het helemaal goed. Zij trekt het klooster in en wordt alom gewaardeerd; bovendien wordt ze heilige in de katholieke betekenis van het woord, al is dat niet onweersproken.

Voldoende vorderingen?

Als Alberta als novice in het klooster woont, wordt het voor haar met de dag moeilijker. Thuis kwam ze nog ooit door het werk heen, maar hier lijkt het onbegonnen werk wat ze moet doen.

Hier echter werkt Bertje zich altijd maar dieper in het donker en vuil en zij komt er niet door. Bertje gaat door een woestijn. Zij zou graag terug willen, maar gaat door in de hoop over de helft te zijn en dus het kortste eind te nemen. Maar met de dag wordt het zekerder, dat zij er vooruit nooit door en achteruit nooit meer uitraakt.

Waarmee heeft Bertje het zo druk? Op haar programma staan: armoe, gehoorzaamheid, zuiverheid, nederigheid, boete, lijden. En dat alles doet ze voor Jezus. Literatuur een spiegel. Herkennen we hier iets in van een jonge gelovige voor wie de brug naar de wereld is opgetrokken en die zich voorneemt om heilig voor God te leven, weliswaar in eigen kracht? Is hier een overeenkomst met de overtuigde zondaar die beseft dat hij moet betalen, maar het niet kan? Een zondaar die zegt: Heb geduld, Heere, en ik zal u alles betalen? Met een beeld geeft Walschap weer wat Bertje ondervindt.

Je moet tien bladzijden huiswerk maken, maar haalt er maar negen, vaak zelfs maar vijf of zes. De achterstand wordt dus steeds groter. Letterlijk staat er: ze verachtert. Wie nu probeert toch voldoende te presteren, zal doorwerken tot men erbij neervalt.

Een oud gezegde voor jonge christenen is dat ze zouden werken vijf schaften per dag d.w.z. ze doen meer dan van hen gevraagd wordt. Eigenlijk werken ze zich dood en dat is maar goed ook, want waar zij de dood ingaan, zal het leven geopenbaard worden.

Een gesloten mond?

Alberta wordt getekend als iemand die heilig wil worden. Het wonderlijke in haar is dat ze steeds heiliger wordt, maar dat zelf niet doorheeft. Leven in heiligmaking houdt in: steeds minder zonde doen maar steeds groter zondaar worden.

Nu zal iemand die zoveel ervaringen opdoet, wel veel kunnen vertellen over wat er allemaal beleefd is. Frappant is echter dat Alberta dat helemaal niet doet of niet kan. Als ze van haar zus Ida brieven ontvangt in het Frans, waarin zij schrijft over het geestelijke leven, moet Bertje daarop antwoorden, maar ze kan het haast niet ´met bitter weinig kennis van zaken omtrent het geestelijk leven, maar met een beetje heimwee naar deze onbekende, inwendige, voorname intimiteit met God´. Nu ja, dit alles geldt in de tijd dat ze nog niet in het klooster zit, maar hoe staat het er later voor?

Ze doet vol vreugde al wat ze kan, brengt christendom op allerlei manieren in praktijk, maar kan er niet goed over spreken. Ze voelt zich onontwikkeld en niet in staat onder woorden te brengen wat er in haar innerlijk omgaat.

Want terwijl de directeur, de novicenmeesteres en ook de medenovicen lang, rustig en ordelijk kunnen spreken over het geestelijk leven kan Alberta dat niet, moet zij luisteren en zo mogelijk nu en dan een klein woordje plaatsen om haar duit in het zakje te doen. Al wat ze weet is waar en niet waar en ze weet niets zeker en volledig. Soms weet ze minder door meer te weten. (...) Het is in haar en kan er niet uit.

Literatuur een spiegel. Wie geen vreemdeling is in het kerkelijk Jeruzalem, zal dit allemaal herkennen in onze gezindte. Ook daar zijn mensen die veel praten en alles onder woorden kunnen brengen. Maar er zijn ook mensen die het alleen maar kunnen beamen wat anderen onder woorden brengen. Wie echter op het leven let, ziet genoeg. Behoren zij niet tot de mensen die met de lamp op hun rug lopen?

God of de duivel?

Een vraag die opdoemt, is of bepaalde ervaringen van God komen of van de duivel? In algemene zin geldt voor kloosterlingen:

De duivel heeft het verstand van een engel en weet de gedaante van een engel aan te nemen om de angstvalligste voorzichtigheid te verschalken. Hij misbruikt de onschuldigste vriendschap, de heiligste genegenheid, de onverdachtste vertrouwelijkheid, een toevallige en onbedachte aanraking. De haren zijn wel afgesneden en het ordekleed verbergt het lichaam, maar de behaagzucht verschuilt zich in de strengste pij, ogen, mond en handen die niet bedekt, reuk, gehoor, smaak, gezicht en gevoel, de vijf bronnen van het zingenot borrelen onafgebroken.

Nonnen zijn gewaarschuwd: door de zintuigen komt het slechte naar binnen. In bijzondere zin geldt het natuurlijk voor zuster Virgilia. Deze heeft bijzondere ervaringen en waar komen die vandaan? Het is voor haarzelf moeilijk om dat vast te stellen, maar ook de geestelijkheid speelt hierbij een rol. Wat moet je beginnen als de ´ervaren´ geestelijke die over je gesteld is, zegt dat ervaringen niet van God komen?

Literatuur een spiegel. Mij lijkt dat in de gereformeerde gezindte de nadruk vooral valt op het laatste aspect: is je bekering uit God of verleidt de duivel je? En hoewel John Bunyan in zijn *Heilige oorlog* mensenziel heeft getekend als een stad met poorten: oogpoort en oorpoort bijvoorbeeld, waardoor juist de vijand binnenkomt, komt het me voor dat in de gereformeerde gezindte daar minder de nadruk opvalt. Zou correctie nodig zijn?

Tenslotte: de clerus

Alle kerken worden bestuurd. Het is bekend dat er twee grote systemen zijn. Modern gesteld: er is een topdown-methode, kenmerkend voor de katholieke kerk, en er bestaat een bottomup-aanpak, die te vinden is in de protestantse kerken.

In Walschaps roman gaat het uiteraard om de eerste wijze van besturen. Daarbij zijn geestelijken en leken direct afhankelijk van de genegenheid van hen 'die over hen gesteld zijn'. In beroep gaan tegen een besluit lijkt haast niet mogelijk.

Literatuur een spiegel. In de gereformeerde gezindte moeten mensen het ook 'doen' met de predikant die in de gemeente dient, maar er is altijd een kerkenraad op wie een beroep gedaan kan worden. Bovendien is het indienen van klachten of het instellen van beroep behoorlijk geregeld. De vraag is of er voor de appellant veel verandert als hij beroep aantekent.

Terug naar zuster Virgilia. Zij staat in het klooster als novice onder leiding van de novicenmeesteres, maar als ze werkelijk non is, komt ze onder anderen te staan: de directeur en een moeder-overste. De directeur is een priester van ongeveer 60 jaar, op wiens geleerdheid het klooster trots is. De overste is doctor in wijsbegeerte en letteren. Indrukwekkende leiders dus. Wekelijks moet ze bij de directeur te biecht en ze kan voor geestelijke leiding zo vaak ze wil aankloppen. Moeder-overste moet ze maandelijks bezoeken. Het probleem waar Virgilia mee tobt, is met het zogenaamde doorlopende gebed. Virgilia duidt op een bijzonder gebed dat ze gevoerd heeft toen Robert bij haar was en over zijn ongeloof vertelde. Zij 'pendelde' toen steeds biddend naar het altaar. Zulke gebeden lukken niet meer. De directeur is er streng in: ze moet naar zulke uitingen ook niet staan. Het harde leven van het noviciaat mag ook gerust wat minder worden. Exaltatie in zijn algemeenheid is gevaarlijk. Als de directeur zijn horloge neemt, weet Virgilia genoeg: ze neemt nodeloos diens tijd in beslag en ze vertrekt.

Literatuur een spiegel. In hoeverre hebben geestelijke leiders in de gereformeerde gezindte tijd? Welke prioriteiten stellen predikanten, ouderlingen en diakenen? Kiezen ze voor de schapen die aan hun zorgen zijn toevertrouwd of voor iets anders? Niet ieder lid van de gemeente zal reageren zoals Virgilia en menen dat ze te veel vraagt. Als een geestelijke steeds op zijn horloge kijkt, wekt dat wrevel op, zeker bij mensen die hun verhaal eens kwijt moeten. Natuurlijk moet er soms met de tijd gewoerd worden, maar geldt ook hier het stellen van prioriteiten?

Interessant is het Naomi-motief. Dat verwijst uiteraard naar de Bijbelse Naomi die vriendelijk maar beslist Ruth de Moabitische aan de grens terugwees. Ruth kon beter niet meegaan met Naomi, want ze had niets meer te bieden. Dat veroorzaakt een stellige reactie bij Ruth, die kiest voor 'uw volk', want dat is mijn volk en voor 'uw God, want dat is mijn God.

Dit gedrag vertoont vooral de leermeesteres van Alberta. Ze stimuleert en bevestigt niet, maar keurt af. De idee is dat juist die afkeuring persoonlijkheid kweekt. Die grote gestrengheid veroorzaakt dat de novice des te zekerder kiest voor het kloosterleven.

Literatuur een spiegel. Ook in de gereformeerde gezindte wordt dit Naomi-motief gebruikt. Mij is niet altijd duidelijk of het bewust zo gebruikt wordt of dat men het etiket later plakt als blijkt dat de persoon in kwestie daardoor nog zekerder geworden is van de juiste keuze.

Alberta spreekt de novicenmeesteres tegen als deze nederig over zichzelf spreekt. Is dat echte nederigheid of geveinsde?

O neen, zegt Alberta spontaan, dat is absoluut niet waar. Van u gaat een vuur uit. Dat zeggen alle novicen. Geen vuur? Van u niet? Onder uw conferentie weet ik niet meer wie en waar ik ben.

De novicenmeesteres veert recht. Twee blosjes kleuren de gele wangen. Ze wijst de deur, met dunne, lange, rechte vinger. Buiten, laffe vleister! Weet u het beter? Weg van mij, satan! Ze werpt de deur open en geeft Alberta een duw in de rug en slaat de deur hard toe.

Literatuur een spiegel. Is nederigheid bij navolgers van Calvijn altijd waarachtig? Ziet men in een compliment eerder een satanische verzoeking dan een oprecht gemeende waardering? Hebben gereformeerden eigenlijk wel geleerd met uitgesproken waardering om te gaan?

Besluit

Wie zich aan zichzelf spiegelt, spiegelt zich zacht. Als de gereformeerde gezindte een spiegel voorgehouden wordt in de Noord-Nederlandse literatuur, wordt er met meer of minder vijandschap gekeken naar reformatorisch Nederland. Walschap heeft het Noorden helemaal niet in beeld gehad toen hij zijn *Virgilia* schreef. Wel heeft hij een mening over het Vlaamse katholicisme. Hij heeft een opleiding tot priester gevolgd, heeft die niet alleen afgebroken, maar het kwam ook tot een breuk met de kerk. Ook daarin houdt hij ons een spiegel voor!

L.F. Kosten, Kapelle-Biezelinge